

BAGI ZOLTÁN PÉTER

A 700 ÉVES EMLÉKMŰ CÍMŰ DOMBORMŰ RÖVID TÖRTÉNETE

Győr a 2021. évben megünnepelte, illetve megünnepli, hogy V. István magyar király (1270–1272) 1271 második felében a győri *hospes*eket beköltöztette a királyi várba és egyúttal kiváltságlevelében a székesfehérvári *civitas* szabadságait adományozta nekik, azaz teljes „önkormányzatiságot” biztosított a számukra. Erről az eseményről első alkalommal ötven évvel ezelőtt, 1971-ben emlékezett meg a város közössége. Dolgozatomban nem vállalkozhatok arra, hogy az akkori ünnepségsorozat szervezésének és lebonyolításának egészéről számot adjak. Ezért úgy gondoltam, hogy a Némáné Kovács Éva tollából a *Győri Szalonban* 2015. szeptember 24-én megjelent írás nyomdokán haladva mutatom be a *700 éves emlékmű* című dombormű történetét. Ezt megelőzően azonban érdemes röviden összefoglalni azt, hogyan kezdte meg az akkori városvezetés az ünnepségsorozat megszervezését.

FELKÉSZÜLÉS A 700 ÉVES ÉVFORDULÓRA

Győr Város Tanácsa 1964. szeptember 30-án tartott 6. ülésének jegyzőkönyvében azt olvashatjuk, hogy a tanácskozó szerv utasította a Végrehajtó Bizottságot (V. B.) a 700 éves Győr monográfia megírásának előkészítésére. A 21/1964. Városi Tanácsi (V. T.) határozat szerint evégett egy ideiglenes bizottság létesítésére kellett javaslatot tenni. A feladat végrehajtásának felelősségévé Módos Dezsőné V. B. elnökhelyettest tették meg, határidőként pedig 1964. november 30-át határozták meg.¹

Az 1964. december 11-én tartott 7. ülésen Csernitzki Gyula bejelentette, hogy a tanács a 21/1964. V. T. határozat alapján javaslatot tett immáron a város 700 éves évfordulós ünnepségét előkészítő bizottság tagjaira. Elnökének Módos Dezsőné indítványozták. Tagjainak pedig Bányai György, Csepiga Pálné, Czigány Jenő, Farkas Tibor, Fátay Tamás, Gárdonyi Gézané, Gyimesi János, Horváth Ferenc, Markó Ödön, Pernesz Gyula, Rácz Ernő és Vincze László tanácsstagokat terjesztették elő, amelyet a Városi Tanács a 29/1964. V. T. határozatban egyhangúlag el is fogadott.²

A 700 éves évforduló megünneplését előkészítő bizottságról jó ideig nincs semmiféle információnk. Munkájáról a Végrehajtó Bizottság három évvel későbbi, 1967. november 3-án tartott ülésen számolt be Módos Dezsőné.³ A csatolt jelentésben azonban már nemcsak egy esetleges monográfiairól olvashatunk, hanem egy megvalósítandó átfogó ünnepi koncepcióról: „Célunk,

¹ Győr Megyei Jogú Város Levéltára (GyMJVL) Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Tanácsülési jegyzőkönyvek XXIII. 101. a. 12. kötet (k) 292.

² GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Tanácsülési jegyzőkönyvek XXIII. 101. a. 12. k. 438.

³ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 110–114.

hogy a 700 éves évfordulóra szebbé, szocialista városhoz méltóbbá formáljuk a városunk képét. Ezt részletesen magába foglalja a város távlati fejlesztési terve. Emellett a szocialista város életéhez, kultúrájához olyan alkotások, létesítmények megvalósítása szükséges, melyek lehetővé teszik a város lakóinak szebb életét, tudatuk tervszerűbb formálását. Célunk az is, hogy az országos és nemzetközi közvélemény figyelmét városunkra irányítsuk, s felkeltsük az érdeklődést a nagymúltú város iránt. Tanácsunk 1965-ben létrehozott egy ideiglenes bizottságot, melynek feladatául adta a 700 éves évforduló előkészítésének segítését. A bizottságot a Népművelési Tanáccsal, a Művelődésügyi Állandó Bizottsággal és Művelődésügyi Osztállyal közösen alakította ki az 1966. és az 1967-es nyári programot, mintegy előkészítésnek szánva a jövő évek és az 1971-es évfordulónak megünneplésére.⁴

Ennek megfelelően, ahogyan a jelentésben is röviden összefoglalják, „az 1971. esztendőben a város rangraemelés évfordulóján Győr egész évben nagyszabású kulturális rendezvények, tudományos ülésszakok, reprezentatív kiállítások és találkozók színhelye lesz”.⁵ Mindezek előkészítéséért, megszervezéséért és lebonyolításáért 1968-tól évente 300 000 forintot kért Módos Dezsőné a Végrehajtó Bizottságtól, amelyet elő is irányoztak ennek a feladatnak az elvégzéséhez.⁶

Az 1967. évi jelentésben még nem találhatunk említést a későbbi emlékműre vonatkozóan. Mindössze annyit fogalmaztak meg összeállítói, hogy a Városháza falán egy márványtáblát kívánnak állítani, illetve „amennyiben a lehetőség engedi, Lenin szobrot elhelyezni a Városi Tanács előtt kialakítandó téren. KISZ és úttörő fogadalomtétellel egybekötni az emlékművek megkoszorúzását”.⁷

A jelentés körül igen élénk vita alakult ki, amelyben többféle javaslat is elhangzott arra vonatkozólag, mivel kellene még összekapcsolni az ünnepegsorozatot (például az új színház-épület megépítése, a műszaki főiskola ügyének meggyorsítása, Műszaki Múzeum és Technika Háza létesítése, Győr megyei jogú városi rangra emelésének kérése).⁸ A disputát végül dr. Csernitzki Gyula V. B. elnök azzal zárta le, hogy „realisan kell tervezni, mindent megvalósítani nem lehet, az előkészületi munkálatokra 300 000 forint lesz előirányozva”.⁹

A V. B. ülés a 163. számú határozata szerint végül egyhangúlag elfogadta a jubileumi ünnepek előkészítésére alakult ideiglenes bizottság eddigi munkájáról készített tájékoztató jelentést. Az ülésen Czigliényi László V. B. tag felvetette, nem lenne-e szükség e grémium esetleges kiegészítésére és véglegesítésére. Módos Dezsőné V. B. elnökhelyettes válaszában kifejtette, hogy erre valóban volna igény, ugyanis tagjait az előző ciklus tanácstagjai közül

⁴ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 123.

⁵ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 126.

⁶ Uo.

⁷ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 125.

⁸ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 110–112.

⁹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 113.

választották ki. „Azóta pedig sok változás történt. Feltétlenül szükséges egy végleges bizottság létrehozása.”¹⁰ A V. B. az említett határozatában azt kívánta, hogy az ideiglenes bizottság az időközben kiesett tagok helyének betöltésére a legközelebbi tanácsülésen javaslatot terjesszen elő. Módos Dezsónét pedig megbízták azzal, hogy készítsen tervezetet a számba jöhető megfelelő tanácsstagok személyéről. A határidőt 1967. november 17-re tűzték ki.¹¹ A Végrehajtó Bizottság aznap tartott ülésén azonban nem történt beszámoló a feladat elvégzéséről, ahogyan a két következő alkalommal, december 7-én és 15-én sem.

TÁRGYALÁSOK EGY JUBILEUMI EMLÉKMŰRŐL

Az azonban bizonyos, hogy a jubileumi ünnepeket előkészítő ideiglenes bizottságot egy állandó váltotta fel, amely az elért eredményekről egy – Módos Dezsóné által szignózott – 1969. március 1-én kelt jelentésben számolt be. Az ebben foglaltakat a hat nappal később, március 7-én tartott Végrehajtó Bizottsági ülésen tárgyalták meg. A csatolt iratot végigolvasva láthatjuk, hogy az állandó bizottság az 1968. év kulturális rendezvényeinek sikereire alapozva igen széles körű tervezetet állított össze, amelyben a konferenciák megszervezésétől a kiállításokon, hangversenyeken, irodalmi rendezvényeken, színházi bemutatókon át a háztartározásokra és díszkivilágításra tett javaslatokat is megtaláljuk.¹²

Sem a jelentésben,¹³ sem pedig az ezt követő vitában és az alapján készült 32/1969. V. B. határozatban nem találunk adatot az emlékművel kapcsolatban.¹⁴ Ugyanezen Végrehajtó Bizottsági ülés jegyzőkönyvének *Tájékoztatók* című részében foglaltak szerint azonban Czígányi előterjesztette, hogy „a 700 éves évfordulóra készítendő emlékműre vonatkozóan több javaslat született. Az első elgondolás szerint az Aradi Vt. útja felőli részen három medence elé egy 5x4 m-es gránittömb kerülne, a másik elgondolás szerint az építendő megyei tanácsháza Vörös Csillag felőli részére mozaik kerülne. Végleges döntés még nincs, felvetődött azonban az, hogy a Megyei Tanácsházra Győr várossal kapcsolatos feljegyzések ne kerüljenek.”¹⁵

Ezt követően Czígány Jenő V. B. tag kért szót, aki közölte, „hogy a Múzeum igazgatóval, a Megyei főlevéltárossal és a Megyei Könyvtár igazgatójával tárgyalták a megyei tanácsház elé kerülő szobortervvel kapcsolatos elgondolásokat”. Ennek eredményeként két verzió született: „Az egyik szerint rögzítsék a szobron, hogy 1271-ben V. István átadja Győr város küldöttségének a város kiváltságlevelét, kerüljön a szoborra 1598. március 28–29. Győr felszabadulása

¹⁰ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 144.

¹¹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 66. k. 113.

¹² GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 347–366.

¹³ A tanácsháza földszintjén állítani kívánt márványtábla elkészítésével ekkor Borsos Miklóst akarták megbízni. GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 273.

¹⁴ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 280.

¹⁵ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 286.

a török uralom alól, 1848–49-es szabadságharc a Fehérvári kapu felrobbantásával, s végül Lukács Sándor kormánybiztos toborzó beszéde a Széchenyi téren.

A másik felületre kerülne az 1919-es magyar tanácsköztársaság, május 1-i felvonulás háttérben a Cziráky emlékművel, 1945. március 28. Győr felszabadulása, gyalogos szovjet katonák, tankok legénysége üdvözlí a város lakosságát, és az 1971-i új városnegyed látképe.

A másik elgondolás szerint csak két évszám kerülne az emlékműre. Mégpedig 1271., illetve 1971. figyelemmel a város 700 éves múltjára.”¹⁶

Cziglényi újabb hozzászólásában kifejtette, hogy nem lenne szerencsés egy több tömbből álló emlékművet felállítani. Szerinte egy monumentális alkotásra volna szükség. Míg Pernes Gyula V. B. tag, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatója egyértelműen a második javaslatot, azaz egy olyan emlékművet tartott elfogadhatónak, amelyen csak a két említett évszám szerepelne. Azzal érvelt ugyanis, hogy a felszabadulást több köztéri alkotás is megörökítette már.

Farkas Tibor V. B. elnökhelyettes szerint felvetődött annak is a lehetősége, hogy szobor, vagy szoborcsoport létesüljön. A maga részéről „az egy kőtömbös megoldást” javasolta, „amelynek két oldalán plasztikus kialakítással rögzítenék az eseményeket, hat, négy vagy két eseményt”. Emellett úgy vélte, hogy a Végrehajtó Bizottság keresse meg az Országos Képző- és Iparművészeti Lektorátus Igazgatóságát az ügyben.

Dr. Csernitzki V. B. elnök még Cziglényi előterjesztéséhez hozzászólva kifejtette, hogy Győr város történetének az eseményeit nem volna helyes a megyei tanácsháza homlokzatán megörökíteni. Emellett úgy vélte, hogy a szobor víz nélkül elképzelhetetlen, hiszen valamilyen módon ki kell fejezni, hogy Győr a vizek városa.¹⁷

Az, hogy az 1969. március 7-én tartott végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyvében a *Tájékoztatók* című rovatban egy vitát rögzített a gyorsíró, igen meglepő annak tudatában, hogy a V. B. elnöke, dr. Csernitzki már – láthatólag – egy kész koncepcióval fordult az Országos Képző- és Iparművészeti Lektorátushoz 1969. február 25-i keltezésű és két nappal később (február 27-én) elküldött levelében. Eszerint „az emlékmű felállítására kiválóan alkalmas lenne a városi tanácsházzal szemben most épülő megyei, járási tanácsház és Vízügyi Igazgatóság székháza előtt kialakítandó tér. A tér nyugati oldalán vízmedencék lesznek, amely előtt elképzelésünk szerint 5–6 m. hosszú, 3–4 m. magas, 1 m. széles kőtömb volna alkalmas a város életében döntő fontosságú események megörökítésére”.¹⁸

A V. B. elnök levelében javaslatot is tett arra, mit gondolt megjeleníttetni az alkotáson: „Az első nagy felületű oldalra:

1271-ben V. István átadja Győr város küldöttségének a város kiváltságlevelét. (Miniatura alapján.)

1598. március 28–29. Győr felszabadulása a török uralom alól. A Fehérvári kapu felrobbantása petárdával. (Korabeli metszett alapján.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 287., 296.

¹⁸ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII. 503. 96. doboz (d.) 7613/1969.

1848–49-es szabadságharc. Lukács Sándor – későbbi teljhatalmú kormánybiztos – toborzó beszéde a Széchenyi téren. (A tér képe eredeti metszet felhasználásával.)

A második nagy felületű oldalra:

1919. a Magyar Tanácsköztársaság. Május 1-i felvonulás útja a Rába-szigeten: tömegfelvonulás, hátrében a Cziráky emlékmű.

1945. március 28. Győr felszabadulása. Gyalogos szovjet katonák és tankok, illetve azoknak legénysége üdvözli a város lakosságának egyes csoportjait. Háttér a Városi Tanács székháza.

1971. új városnegyed látképe.¹⁹

Dr. Csernitzki arra kérte levelében a lektorátust egyrészt, hogy a fent vázolt emlékműre írjon ki pályázatot. Másrészt „az előbb említett nagyarányú építkezéseknél a zárolt keret terhére kivitelezésről is gondoskodni szíveskedjék”.²⁰

Az események sorrendjét tekintve az a furcsa helyzet állt elő tehát, hogy a V. B. elnöke még azelőtt megbízta a pályázat kiírásával a lektorátust, mielőtt lezajlott volna a vita a március 7-i ülésen. Ahol – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – még nem állt rendelkezésre egy kiforrott koncepció. További iratok hiányában nem lehet megállapítani, hogyan történhetett ez meg. Az sem elképzelhetetlen, hogy Csernitzki a gyorsabb ügymenet végett fordult a lektorátushoz, bízva abban, hogy az általa is preferált tervezetet fogadják el a V. B. tagjai. Ez végül meg is történt.²¹ Így tényleg csak egyetlen kérdés maradt: az, hogy a város által kijelölt és delegált bizottság menjen-e Budapestre, vagy a zsűri jöjjön-e Győrbe?²²

Erre a kérdésre egyelőre nem ismerjük a választ, ám az bizonyos, hogy a budapesti Úri utca 54–56. szám alatt működő zsűri²³ augusztusban meghozta döntését, amelyről Győr város tanácsát az Országos Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója, Ormos Tibor tájékoztatta szeptember 1-én kelt levelében. A határozat szerint a testület a Végrehajtó Bizottság által felállítani kívánt „plasztikai alkotás” elkészítéséhez hozzájárult. Az adottságokat figyelembe véve a dombormű elkészítésére Mikus Sándor szobrászművészt és Fátay Tamás építőművészt²⁴ kérték fel, illetve jelölték ki. A zsűri emellett meghatározta, hogy „bemutatandó a kompozíció 1:10 léptékű makettje és a plasztikai megoldás 1:5 léptékű terve 1969. november 30-ig”.

Az előtervezés tiszteletdíját a szobrászművész részére 8000, míg az építőművésznek 2000 forintban határozták meg. A végleges összeget előbbinek az elfogadott terv, míg utóbbinak a teljes kiviteli tervdokumentáció alapján kívánták kifizetni. A kijelölt művészeknek a tervük elkészítését megelőzően a Városi Tanács V. B. vezetőivel kellett konzultálniuk.²⁵

¹⁹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII. 503. 96. d. 7613/1969.

²⁰ Uo.

²¹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 73. k. 11.

²² GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 71. k. 296.

²³ A zsűri tagjai voltak: Kerényi Jenő szobrászművész és a Bizottság elnöke, Boross Zoltán szakértőlektor, Dávid Károly építőművész és Szabó Iván szobrászművész. GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII. 503. 96. d. 7925-2/1969.

²⁴ Fátay Tamás építőművész győri tevékenységére lásd:

<https://moderngyor.com/category/epiteszek/fatay-tamas/> (Letöltve: 2021. 10. 04.); Fátay 2011.

²⁵ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII.

A Végrehajtó Bizottság az 1969. szeptember 16-i ülésén újra napirendjére tűzte tehát a dombormű kérdését. A jegyzőkönyv *Tájékoztató* című rovatában olvashatók szerint Farkas V. B. elnökhelyettes beszámolt arról, hogy „Végrehajtó Bizottság a 34/1969. V. B. számú határozatával állást foglalt a városközpontban elhelyezendő emlékmű oly formában történő kivitelezése mellett, hogy azon az 1271. évi városalapítás, illetve a városjog megadása, valamint az 1971. évi jubileumi év jelentős eseménye örökíttessék meg”.²⁶ Az ügyben „Cziglényi elvtársék eljártak a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnál”.²⁷ Majd Farkas azt is megjegyezte, hogy a felkért zsűri a témának megfelelően az emlékmű kivitelezésével Mikust, az építési teendők kivitelezésével Fátayt bízta meg. A Végrehajtó Bizottság ezt a 136/1969 V. B. számú határozatában tudomásul vette. Az ügy felelősének Farkast, míg elkészítési határidőnek 1970. december 1-ét jelölte ki.²⁸ Az alkotás elkészült terveinek megtekintésére pedig a V. B. elnökhelyettese személyesen kívánt Budapestre utazni.²⁹

A SZOBRÁSZMŰVÉSZ, MIKUS SÁNDOR

Ezen a ponton érdemes megszakitánunk a dombormű keletkezésének történetét, de csak azért, hogy bemutassuk a szobrászművészt. Mikus Sándor 1903. augusztus 11-én született Sződön. Apja ott dolgozott erdőőrként, majd Újpesten lett gyári munkás, aki szerény körülmények között nevelte öt gyermekét. A későbbi híres szobrászművész állandó munkát 1924-ben kapott, amikor az Újpesti Egyesült Izzóban alkalmazták, mint műszerészt. Már ott autodidaktaként rajzolt és karikatúrákat készített, amelyekkel nagy tetszést aratott. Nemsokára a Lehel úti szabadiskolában kezdett megismerkedni a szobrászattal. Első saját műve az 1927-ben elkészült *Öreganyám* című alkotás volt. Pfeifer Ignác volt műegyetemi tanárnak, az Egyesült Izzó kutatólaboratóriuma főmérnökének mutatta meg alkotását, aki mecénásként támogatta Mikust. Hat hónapra havi száz pengőt ajánlott fel neki, amely összeget végül öt évig folyósította a számára. Mikus így felmondott és Firenzébe utazott. Egészen 1930-ig dolgozott Olaszországban és az azévi Velencei Biennálén is szerepelt egy fiúportréval. Magyarországon 1932 áprilisában lépett a nagyközönség elé az Ernst Múzeum 129. csoportkiállításán. A katalógusban Lázár Béla így méltatta műveit: „Embertitkok formába zárása ... csupa statika, de csak kívülről, belül fojtott tűz lappang, mely életet ad az anyagnak. A szobrászi látásra való törekvés tipikus példája.”³⁰

Mikus 1933-tól rendszeresen szerepelt a Műcsarnokban a nagy nemzeti kiállításokon. A *Fésülködő nő* című kispasztikáját kiállították a New York-i Világkiállításon is. Az őt méltató művészettörténészek szerint első korszaka 1941-ben lezárult. Farkas Zoltán így írt ekkor a

503. 96. d. 7925-2/1969.

²⁶ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 73. k. 11.

²⁷ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 73. k. Gyorsírói feljegyzés 10.

²⁸ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 73. k. 11–12.

²⁹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 73. k. Gyorsírói feljegyzés 11.

³⁰ *Szűz* 1977.

szobrászatáról: „Körvonalai minden nézetből nemesen kiegyensúlyozottak és tetszetősek, de nem a rutin ügyes gördülékenységét, hanem az átértett alkotás benső harmóniáját hirdetik ... kisméretű bronzszobrai is egyszerre finomak és erőteljesek.”³¹ Az ítésez nagyobb szobrai alapján pedig úgy vélte, hogy Mikus elindult „az igazi szobrászati monumentalitás felé”.³²

Az autodidakta Mikus tehát már az 1940-es évek első felében a hazai szobrászélet kiemelkedő alakjai közé emelkedett. Pogány Ö. Gábor így méltatta: „Mikus varázsa az a póztalan közvetlenség, ami a természetes és hamisítatlan helyzetek, sima testtömegek és általános típusok alkalmazásának következménye. Nincs bennük semmi kimódolt vagy mesterkélt, még a divatos stilizáltság is hiányzik, az egész csupán alázatos beszámoló a tényekről és emberekről, ragaszkodó hűség az élettel és jelenségeivel szemben.”³³

A művész 1945-ben bekapcsolódott az újjá szerveződő művészeti életbe. A csepeli művészeti körben 1946-tól három évig a szobrászati szakot irányította. A Képzőművészeti Főiskola tanárává 1949-ben nevezték ki és még ugyanebben az évben alapító tagja lett a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, amelynek 1958 és 1961 között elnöki tisztét is betöltötte. Nem kerülték el a kommunista rendszer megbízásai sem ez idő alatt: 1950-ben pályázat útján nyerte el a Sztálin-emlékmű elkészítését. Ezt a szobrot döntötték le a forradalmárok 1956-ban.

Munkásságát több alkalommal is díjazták élete során. Kétszer, 1950-ben és 1952-ben kapott Kossuth-díjat. Emellett megkapta az Érdemes művész (1953), a Kiváló művész (1960), a SZOT-díjat (1977), a Munka Érdemrend arany fokozatát (1978) és a Szocialista Magyarorszáért Érdemrendet (1978). A „sokhúrú művész” 1982. szeptember 17-én hunyt el Budapesten.³⁴

RÖGÖS ÚT AZ EMLÉKMŰ ELKÉSZÜLTÉIG

Térjünk vissza az emlékmű elkészítésének történetéhez. A Végrehajtó Bizottság 1970. február 13-án tartott ülésén a 2. napirendi pontban tárgyalta a 700 éves évfordulót szimbolizáló emlékmű kérdését. Czigliényi felszólalásában kihangsúlyozta, hogy a V. B. „már korábban állást foglalt a városközpontban az új Megyei Tanácsház előtt létesülő emlékművel kapcsolatosan. Úgy döntött, hogy az emlékmű komplexumban az évfordulót megörökítő kőtömb is szerepeljen”.³⁵ Ekkora már elkészült az építészeti terv, amelyet a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakzsűrije elbírált. Ezen az ülésen Fátay helyett Czigliényi volt jelen. Itt az a javaslat született, hogy a 70 centiméteres bronzmezőt érdemes volna a parapetfalba 10 centiméterre besüllyeszteni. A zsűri úgy vélte, hogy a tervezett mellék kőtömb megépítése felesleges, mivel túl sok lenne így a vízszintes elem. Elég, ha a 700 éves évfordulót csak a dombormű szimbolizálja. Míg a zöldsávnak nevezett füves felületnek az emlékmű síkjáig kellene húzódnia.

Czigliényi arra is kitért, hogy az emlékmű megvalósításával kapcsolatban már megindultak a tárgyalások Mikussal a címer és az évszámok elhelyezéséről. A szobrászművész kijelentette,

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo. Az életútról lásd még: *Hamar Imre: A 700 éves városnak alkotott. Látogatás Mikus Sándornál. Kisalföld* XXVII. évf. 192. sz. (1971. augusztus 15.) oldalszám nélkül

³⁵ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 75. k. 131.

hogy szükség esetén a V. B. által megadott hat témát kettőre csökkenti. Emellett felajánlott egy másik lehetőséget is, ahogyan a V. B. tag fogalmazott: „a címerkérdés megoldható a bronzfelületen is úgy, hogy a baloldalon 2–3 témát dolgozna fel, utána átmenetként üres mező következne, a jobb szélébe pedig bedolgozná a művész az évszámot és a címert”. Mikus és Czeglényi ráadásul nyomást is gyakorolt a győri városvezetés tagjaira. Utóbbi kifejtette, „amennyiben a VB. a zsűri álláspontját magáévá teszi, a Lektorátus a megbízást a művészeknek kivitelezésre megadja, ha nem akkor újabb zsűrizésre kerülne sor, amely hosszabb időt venne igénybe. Már így is kevésnek látszik az idő a művész számára, hogy 1971 májusáig az alkotást elkészítse”. Erre dr. Csernizki javasolta az ítések véleményének elfogadását, azaz a kötömb kerüljön ki a koncepcióból, de a 700. évfordulót a művész örökítse meg. Czigány ezzel szemben úgy vélte, hogy a tömb nem hat zavarólag, ám a címert muszáj lesz elhelyezni a kompozíción. Az építőművész Fátay is hozzászólt a vitához. A zsűri véleményét támogatta ő is. Emellett javasolta, hogy a parapetfalig kialakított zöld területen három zászlórudat állítsanak fel. Úgy vélte, hogy ez lehetőséget teremtene díszörség kiállítására és különleges ünnepi léghőrt teremtene a téren. A V. B. elnöke ismét szót kért és javasolta a zsűri véleményének elfogadását. Majd megjegyezte, hogy erről minél hamarabb tájékoztatni kell a Lektorátust és Mikust is. Utóbbinak pedig fel kell hívni a figyelmét arra, hogy ne csak két témát dolgozzon fel.³⁶

A vita lezárultát követően a Végrehajtó Bizottság 17/1970. számú határozatában ennek megfelelően elfogadta a zsűri véleményét, és indítványozta ezek végrehajtását. Emellett kérték, hogy egyrészt a címer és az 1271–1971 évszámok feltétlenül szerepeljenek a bronzalkotáson. Másrészt, hogy az eredetileg megadott hat témából legalább három szerepeljen a kompozíción. A végrehajtó bizottsági határozat Czeglényit bízta meg azzal, hogy mindezekről a Lektorátust, a szobrászt és az építőművészt haladéktalanul tájékoztassa.³⁷

A V. B. tag 1970. március 6-án kelt, a szobrászművésznek írott levelében igyekezett segítséget és támpontot adni Mikusnak a mű elkészítéséhez. Egyrészt közölte, hogy Fátay nem emelt észrevételt az ellen, hogy a dombormű nyolc méter hosszú legyen. Másrészt csatolta a város VI. számú, „A város címere használatának rendjéről” című rendeletét. Ennek ugyanis 1. paragrafus-a tartalmazza a címertani leírást. Ehhez Czeglényi csatolta a címer kis alakú rajzát is. Emellett elküldte még Mikusnak a V. B. elnökének 7613/1969. számú levelét, mely az elfogadott, illetve a javasolt tematikát tartalmazta.

Czeglényi a domborművön megjelenítendő hat témával kapcsolatosan támpontokat is adott a művésznek. Mindegyik mellé megírta, mely műben talál az adott eseményhez megfelelő leírást, fogódzót. Emellett csatolta az Ady Endre Lakótelep makettfényképét is az utolsó jelenet-höz. Azt is megígérte, hogy két héten belül ezt egy helyszíni fotóval is ki fogja egészíteni. A V. B. tag levelében megemlítette, hogy a mű öntéséhez szükséges kapacitást a Megyei Beruházási Vállalat nevében megkéri. Ezenfelül kérte a művészt, hogy a felmerülő problémákkal kapcsolatban, illetve további felvilágosításért vagy adatszolgáltatásért forduljon hozzá bizalommal.³⁸

³⁶ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 75. k. 132.

³⁷ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 75. k. 133.; *Perger* 2015. 144.

³⁸ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII.

Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy Mikus művészi koncepciója és a városvezetés által eltervezettek között némi ellentét feszült a továbbiakban is, ahogyan ez az 1970. március 25-én tartott végrehajtó bizottsági ülésen ki is derült. A bejelentések között ugyanis azt olvashatjuk, hogy Czigliényi a 700 éves évfordulóra készülő dombormű kérdésével kapcsolatban bejelentette, hogy a következő napon, március 26-án a kijelölt zsűri elé kerül Mikus tervezete. Ő ezen az eseményen összesen kilenc pontból álló véleményezést kívánt előterjeszteni:

„1. Az emlékmű hossza 8 m. legyen, 80 cm. magasság mellett.

2. Az V. Istvánt ábrázoló részen érzékeltetni kell, hogy Győr azért kapta a kiváltság levelét, mert polgársága V. Istvánt győzelemre segítette II. Ottokár cseh király elleni csatában. Javasolja a harcból visszatért, felfegyverzett polgárság, esetleg az őket fogadó, fel nem fegyverzett kézművesek ábrázolását.

3. A győri vaskakast kéri a félholddal megörökíteni, a kettős kereszt nélkül.

4. 1848. márciusára utalást meg kellene örökíteni.

5. 1919. május 1-én a munkásság vonult fel a Cziráky emlékműhöz.

6. Az 1945. évi felszabadulási témával egyetértünk.

7. Az 1971.-et ábrázoló részt el kell hagyni.

8. A címert a két évszámmal feltétlenül ábrázolni kell.

9. Mérlegelve az esztétikai és gyakorlati szempontokat javasolja, hogy a V. B. úgy járuljon hozzá a ponthoz, hogy a medence ne a parapet falra, hanem attól mintegy 70 cm-el beljebb, a víztükör felett 10 cm.-re elhelyezett alsó síkkal legyen elhelyezve.”

Czigliényi bejelentette még egyrészt, hogy a megtartott zsűrizés alkalmával lefényképezi az emlékművet részletekben. Másrészt arról is tájékoztatta az egybegyűlteket, hogy a Beruházási Vállalaton keresztül megrendelték a dombormű öntését. Úgy tervezték, hogy áprilisi határidővel állítják fel. Ezt a Képző- és Iparművészeti Kivitelező Vállalat fogja elkészíteni.

Czigliényi kérte javaslatának elfogadását. A kialakuló vitában elsőként Czigány szólt hozzá. Szerinte a Czigliényi által felvetett javaslatok „nem egyszerűek, nagyon nagy feladat. Mikus Sándor tudásában nincsen hiba, legfeljebb arról lehet szó, hogy ügyelni kell nehogy a művészi szemlélettel ütközzék az elképzelés”.

A 2. ponttal kapcsolatban megjegyezte: „azt kellene kihangsúlyozni, miként kapták a szabadalomlevelet munkájukért. Ezek a polgárok kézművesek és parasztok voltak és ezeknek a hősi helytállásáért adják az okmányt”.

Czigány szerencsés gondolatnak tartotta a vaskakas ábrázolását. Úgy vélte, hogy a keresztet el kell hagyni, azt ugyanis később kovácsolták hozzá. „De a gondolat jó, mert a kakas szimbóluma Győrnek” – ahogyan fogalmazott.

Az 1919. év ábrázolását már kényesebb kérdésnek tartotta a V. B. tag. Mint mondta, „a felvonuló tömegeket nem egy semleges térre kell tenni, hanem azt is tükrözni kellene, hogy az első szabad május 1-ét az emlékoszlopnál tartották, ott volt a gyűlés is és a Rába kis hídon ment a tömeg, ezért jó lenne ha a Cziráky emlékmű is bent lenne, mert az is hozzátartozik az emlékműhöz, mert szintén Győrnek egyik szimbóluma”. Czigány a többi előterjesztett ponttal

egyetértett és hangsúlyozta, hozzászólását a jobbító szándék vezette.

A vitában ezt követően Pernesz Gyula kért szót. Kifejtette, hogy szerinte a szobrászművész által megformáltak és a javaslatok között nem nagy a különbség. Szerinte az ökrök elhagyása azonban mindenképpen indokolt lenne, illetve a kézműveseket is ábrázolni kell. Pernesz a vaskakasra, az 1848-ra és az 1919-re tett javaslatokkal is egyetértett.

A vita lezárásaként Farkas V. B. elnökhelyettes hangsúlyozta, Cziglényt kell azzal megbízni, hogy a megjegyzései és véleménye alapján a zsűri előtt képviselje a tanácsot. Emellett felkérték arra, hogy a következő V. B. ülésen számoljon be az ott elhangzottakról.³⁹ Ezt a 47/1970. V. B. határozatban rögzítették is.⁴⁰

A zsűrinél tett látogatást követően dr. Csernitzki V. B. elnök 1970. április 1-jén levéllel fordult Ormos Tiborhoz.⁴¹ Ebben a tanács állásfoglalását közölte az Országos Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatójával. Újra felsorolta mindazokat a pontokat, amelyeket Cziglényi előterjesztett március 25-én. Kérte Ormost, hogy „szíveskedjék további intézkedéseit fenti állásfoglalásunk figyelembe vételével megtenni”.⁴²

Cziglényi a továbbiakban is nyomon követte a mű elkészítését. Az 1970. május 22-i végrehajtó bizottsági ülésen arról számolt be, hogy Mikusnál járt és tapasztalta, hogy szépen halad a munka. A dombormű egy része már gipszbe volt öntve és előreláthatólag június 30. körül rendelkezésre tudja bocsátani a kivitelező vállalat számára. A határidő – jegyezte meg Cziglényi – előrébb tolódott a várthoz képest.

Beszámolójából az is kiviláglik, hogy a vitás kérdéseket egy kivétellel sikerült rendezni. Eről Cziglényi a következőképpen nyilatkozott: „Az emlékműnél csak az 1919-et ábrázoló rész volt vitás, a Cziráky emlékműnél a munkások felvonulása. Itt a művész úgy oldotta meg, hogy 5–6 lépésben menetelő alakot tett oda, vállon hordott puskával és sapkával. Azt mondtuk, hogy ez politikai felvonulás és nem katonai, mert Győrött nem volt 19-ben katonai felvonulás. Ezen nyilatkozatra a szobrász az alakok fejéről a sapkákat levette és most úgy hat, hogy a munkások menetelnek fegyverrel a vállukon. A fegyverrel jelképezve azt, hogy 1919-ben a fegyver volt az, ami által a hatalom a munkásság kezébe került. Az eddig elkészített rész szép és hűen tükrözi az elképzeléseket ezért javasolja, hogy a Végrehajtó Bizottság hagyja jóvá.”

A V. B. elnöke szerint ez a koncepció már teljesen megfelelő volt. Czigány azonban, bár elfogadta a többség jóváhagyását, nem értett vele egyet. Kifejtette, hogy „amikor a 700 éves évfordulóra készítünk emlékművet akkor az 1919-es győri események felett elsiklunk, így bármelyik városban megfelelne így ez az emlékmű. Én – folytatta Czigány – ott voltam a Cziráky emlékműnél és tudom, hogy milyen volt a háttér, az annyira hozzátartozik Győrhöz, hogy fontos lenne ennek az ábrázolása. Véleménye az, nemcsak a maiaknak készíttetjük az emlékművet, hanem a jövő szempontjából is. Ez a véleménye, de függetlenül tőle a Végrehajtó Bizottság ha

³⁹ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 75. k. 420–421.

⁴⁰ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 75. k. 399.

⁴¹ A levélből másolatot kapott Mikus Sándor, Fátay Tamás és a Győr-Sopron megyei Beruházási Vállalat igazgatója is. GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII. 503. 96. d. 7606-22/1970.

⁴² Uo.

elfogadja így, akkor a maga részéről nem tesz ellenvetést”.

Cziglényi válaszában kitért arra, hogy maga is megpróbálta ezt a szobrászművésszel megértetni. A V. B. tag még fényképeket is vitt Mikus meggyőzésére, „de nem sikerült kiközköztetni elképzeléséből, illetve nem tudta másképpen megoldani. Teret nem tud ábrázolni, így a Széchenyi teret sem”. Czigány megemlítette, hogy a szobrászt nagy művésznek tartja, így nem hiszi, hogy ne tudná megoldani ezt a problémát.

A vita lezárásaként a V. B. elnöke kijelentette, „hogy nemcsak mi találtuk ki azt, hogy 1919-et lehet fegyverrel ábrázolni és nem kell speciálisan Győrrel kapcsolatba hozni”.⁴³ Így javasolta Mikus elgondolásának elfogadását.⁴⁴ Ennek megfelelően a 90/1970. V. B. határozatban azt olvashatjuk, hogy „a Végrehajtó Bizottság Cziglényi László V. B. tag a 700 éves emlékmű megtervezésével és kivitelezésével kapcsolatos tájékoztatóját egyhangúlag tudomásul veszi. Mikus Sándor szobrászművész elgondolásaival egyetért, azt jóváhagyja”.⁴⁵

A május 22-i végrehajtó bizottsági ülésen tehát elfogadták Mikus koncepcióját, ám a következő hónapban újabb probléma merült fel az emlékművel kapcsolatban. Hincz Gyula festőművész 1970. június 4-én azzal fordult a Győr-Sopron Megyei és Győr Város Tanács Végrehajtó Bizottságához (!), hogy „a homlokzati tervrajz másolatát” postázzák el számára, mivel „a Győri Tanácsháza bejárata melletti 2 x 23 m-es kőburkolatú falra a város 700 éves történelméből vett tematika feldolgozása végett grafikai jellegű alkotás” miatt erre lenne szüksége.

Módos Dezsőné V. B. elnökhelyettes június 23-i válaszában kifejtette, hogy „a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által az Ön részére kiadott megbízólevélben megjelölt tematikát nyilván tévesen szövegezte”. Nem tartotta ugyanis valószínűnek, hogy a mű tárgya kizárólag a város múltjára utalhasson, „mert Győr 700 éves évfordulójával kapcsolatban Mikus Sándor szobrászművész már elkészítette az emlékművet, melynek tárgya kizárólag Győr múltja. Ezt az Ön által készítendő homlokzati grafikától alig 100 m-re állítjuk fel”. Módos Dezsőné ezért azt javasolta, hogy Hincz vegye fel a kapcsolatot a Győr-Sopron Megyei Tanács V. B. Tervosztályának vezetőjével, a Győr-Sopron Megyei Beruházási Vállalat csoportvezetőjével, illetve Fátay Tamás és Cserhalmi József építészmérnökökkel.⁴⁶

Az emlékmű kivitelezéséről tájékoztatás újfent az 1970. december 4-i végrehajtó bizottsági ülésen történt. Cziglényi ismertette a Képző- és Iparművészeti Lektorátus közlését, miszerint a bronz ára hozzávetőlegesen 100%-kal fog növekedni. „A 700 éves emlékmű kérdése rendezve van, a gipszmodellről a fénykép elkészült és a végleges forma megvan”.

A kérdéshez a V. B. elnök is hozzászólt. Megköszönte Cziglényinek a tájékoztatást és a közreműködést. Emellett ismét megemlítette, hogy biztosítani kellene „a művön az 1971. évben folyó városépítési munkát és az elmúlt 25 év munkája nincsen kidomborítva. Emlékezete szerint pedig ez a régiben bent volt. Ezzel kapcsolatban javasolja, hogy beszélni kell Mikus

⁴³ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 76. k. 325.; *Pergler* 2015. 144–145.

⁴⁴ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 76. k. 309.

⁴⁵ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 76. k. 310.

⁴⁶ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Titkárságának iratai XXIII. 503. 96. d. 7506-30/1970.

Sándorral és ezt meg kell változtatni mindenképpen.”

Cziglényi válaszában jelezte, hogy már két zsűri is foglalkozott a domborművel, így nehéz lenne újra rávetetni azt a képet, amit dr. Csernitzki kíván. A V. B. elnöke azonban nem engedett. Azt vetette fel, hogy a szobrászművészt kérjék meg „a Végrehajtó Bizottság nevében, amely rendkívül fontos óhaj”. Erre Cziglényi azt javasolta, hogy szülessen egy olyan határozat, amely értelmében „a címert és az évszámot tükröző mezőben egy modern városkép legyen”. Dr. Csernitzki erre úgy nyilatkozott, hogy „ha kell, Cziglényi elvtárs menjen el, keresse meg a művészt és beszélje meg vele, hogy milyen döntés született”.⁴⁷

A javaslatnak megfelelően az említett V. B. tag meg is kereste Mikust, ám – ahogyan az 1970. december 28-i végrehajtó bizottsági ülés anyagából kiderül – nem sok sikerrel. Dr. Csernitzki így kénytelen volt elfogadni, hogy „a Megyei Tanácsháza előtti emlékművön nem szerepel a legújabb időszak, mert a szóban forgó dombormű azzal a céllal és olyan formában készül, hogy a város történelmét mutassa be. Ennek következtében az eredeti elgondoláson változtatni nem volna helyes”.

A Végrehajtó Bizottság 266/1970. számú határozata így tudomásul vette Cziglényi beszámolóját az emlékműről és megköszönte eddigi közreműködését. Emellett megbízta ugyanőt azzal, hogy a jövőben is kísérelje figyelemmel a munkát.⁴⁸

AZ ELKÉSZÜLT EMLÉKMŰ ÉS A FOGADTATÁSA

Az elkészült emlékművet 1971. augusztus 19-én avatták fel az újonnan épült Megyei Tanácsháza előtt. A kialakított téren a felső vízmedence elé került Mikus Sándor alkotása, amely mintegy 6 méter hosszan elnyúló, 80 cm magasságú gerendaszerű kőtömbre erősített bronzrelief volt. Az emlékmű az utca járósíntje alá került, néhány lépcsőn lehetett megközelíteni.⁴⁹

Az avatást megelőzően Hamar István készített interjút a szobrászművésszel, amely a *Kisalföld* 1971. augusztus 15-i számban jelent meg. Ebben Mikus a következőképpen vallott a művéről és művészetéről: „Nyolc méternyi felületen előadni hétszáz év történetét, nem könnyű feladat, sokat meditáltam, korrigáltam a terveken is. Én mindig úgy alkottam, hogy a tudatosság és az ösztönösség egyensúlyban legyen. A széppel, a test harmonikus formáival, a szobrok ritmusával, a kifejezőerővel akarok hatni az emberekre, jobba, kíváncsivá tenni őket. Gyakran éjjel is felkelek, bemegyek a műterembe. Mindig frissen kell reagálni a legjobb gondolatokra, ötletekre, azt tartom.”⁵⁰

Mikus Sándor művét a szobrászművész munkásságáról 1977-ben megjelent könyvében Szij Rezső a következőképpen méltatta: „Míg a *Körmives Kelemenné* című domborműben a szöveghez készített >>illusztrációt<<, a Győr város 700 éves fennállása emlékére készült domborművön

⁴⁷ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 78. k. 424–425.

⁴⁸ GyMJVL Győr Megyei Jogú Város Tanácsának iratai Győr Megyei Jogú Város Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei XXIII. 102. a. 78. k. 493.

⁴⁹ *Némáné* 2015.

⁵⁰ *Hamar Imre*: A 700 éves városnak alkotott. Látogatás Mikus Sándornál. *Kisalföld* XXVII. évf. 192. sz. (1971. augusztus 15.)

a jelenetekhez szabott szűkre méretezett szöveget. Voltaképpen csak címet adott a dombormű egy-egy részletének: *V. István 1271-ben kiváltságos levelet ad a városnak; Győrt visszafoglalják a töröktől; 1848/49-es események; Tanácsköztársaság és Az 1945-ös sorsforduló*. Az alakok, a csoportok megformálása síkszerűbb, a külső alakítás egyszerűbb, a csoportok kiformalása feszesebb, mértaniasabb, mint bármely előző domborművén. Az 1919-es katonák vízszintesen tagolt, alul szinte vonalzóval elmetszett sora a harcban nélkülözhetetlen fegyelemre utal. A korábbi domborművek fölületi mozgalmasságához képest elvontabb a megfogalmazás. A viseletek alig-alig árulják el a korszakbeli különbségeket. Külsőségek nélkül, maguk a csoportosított jelenetek igazítják el cselekményükkel a nézőt a történeti korokra nézve.⁵¹

Azt hihetnénk, hogy mind a megrendelők, mind a művész, mind a művészettörténészek elégedettek voltak az emlékművel. Azonban ez nem fedti a valóságot. Szíj 1977-ben megjelent méltatása után két évvel, 1979 júniusában Salamon Nándor már igen éles kritikát fogalmazott meg Mikus művéről a Győri Műsor hasábjain. A művészettörténész már elemzése elején világossá teszi, hogy a „támogatott szobrász itt jellegtelen művet csinált”. Kritikájából a továbbiakban sem hiányoztak az éles megfogalmazások: „Mikus hosszan elnyúló, keskeny bronzcsíkra fogalmazta domborművét. Tartalma – ha egyáltalán van! – a történelmi folyamatosság s a haladó mozzanatok kiemelése. [...] Az egyes, kiragadott jelenetek egymástól függetlenek, s nem a lényegét tárják fel. A szobrász is érezhetett valami zavart, mert látszólag gondosan alá is írta mindegyiket. Könnyű belátni, hogy a szöveg és a kép nincs szinkronban. [...] Gondoljuk, tán a jelenetek megkomponálásával, a figurák mintázásával több szerencséje volt! Tévedünk! [...] Némi ritmus ugyan megbújik a figurák rendezésében, a léptek, pózok, de az ábrázolt események is, bevált, elgyötört sémákat ismételnék. Mindezekhez hozzájárul, hogy a mintázás egyszerre törekszik nagyvonalúságra és részletgazdagságra. Zavart okoz a térábrázolás tisztázatlansága is (takarás, mélység, alapvonal). Ezek után már az évszámok és a címer funkciótlanság >>felragasztásán<< sem csodálkozunk. A lehetőség tehát kihasználatlan maradt. Minden együttható léte biztos volt, csak a legfontosabbat, az alkotó, teremteni tudó művészi fantáziát nem sikerült biztosítani. Mikus Sándor számára megoldhatatlan feladatot jelentett a neki 'juttatott' megbízás. Mi, győriek szomorkodhatunk az elszalasztott alkalmon. Elmúlt 700 (s 8) évünk méltatlan emléket 'unokáink is látni fogják'. Legfeljebb az lehet vigaszunk, ilyesmi más városokkal is megesett. Szegény vigasz, s nem feledteti a felelősséget!”⁵²

ÖSSZEGZÉS HELYETT

Mint láttuk, az 1964-ben kezdődött tervezetéstől a dombormű 1971-es megvalósulásáig igen rögzös út vezetett. Ráadásul a művész koncepciója több esetben is „felülírta” a városvezetés akarát, hiszen a hatodik kép, az új városrész nem is került fel a műre. Helyette Mikus a két évszámot és a címet készítette el, lezárva ezzel a kompozíciót. Az emlékművet ma már nem láthatjuk. Vesztét azonban nem a szobrászművész és a Végrehajtó Bizottság közötti ellentétek, a művészi koncepció és a politika között feszülő némelykor igen éles szembenállás, Czigány Jenő szinte állandó akadékoskodása vagy a bronz árának drasztikus emelkedése, esetleg a

⁵¹ Szíj 1977.

⁵² Salamon 1979. 13–14.

vitriolba mártott tollú ítések bírálata okozta. A rendszerváltást követően, 1992-ben a győri képviselőtestület döntött az elbontásáról. A munkálatok 1992. június 30-án kezdődtek meg. Az alkotást lángvágók és egy nagy teherbírású daru segítségével szerelték le. Jelen tudásunk szerint az emlékművet az akkori városgondnokság egyik raktárában helyezték el.⁵³ A kommunista rezsim által állított és a rendszerváltás idején elbontott emlékművek után – néhány év elteltével – Pass András folytatott „nyomozást”. A *Kisalföld*-ben 1994. november 29-én megjelent cikkében leírta, hogy „az elszállított szobrok, emléktáblák a városgondnokság egyik helyiségében letek nyugalomra. De nem éppen úgy, ahogy azt a határozat kimondja. Ráadásul kiteve a hébe-hóba odalátogató betörők esetleges rongálásainak...”⁵⁴ Az írás mellett illusztrációként Bertleff András fotóit is közölte a megyei napilap. Ezek egyikén szerepel az emlékmű is. A képaláírás pedig igen tanúságos: „A >>700 éves emlékmű<< a szabadban, a dombormű oldalára fordítva. Állítólag, egy éjszaka idegenek döntötték el Mikus Sándor szobrát.”⁵⁵

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Győr Megyei Jogú Város Levéltára (GyMJVL)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fátay* 2011 *Fátay Tamás*: Győr: Városépítés és városrendezés 1945 és 1986 között. Győr, 2011.
- Némáné* 2015 *Némáné Kovács Éva*: A 700 éves Győr (1271–1971) emlékmű története. Győri Szalon – Várostörténeti puzzle – 30. rész. 2015. <https://www.gyoriszalon.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articlaid=3642>. (Letöltés ideje: 2021. 09. 04.)
- Perger* 2015 *Perger Gyula*: Időutazás a győri Időoszlop körül. In: Kép – Író. Almási Tibor és Belovitz Ferenc több évtizedes múzeumi munkássága tiszteletére. Szerk.: *Pápai Emese*. Győr, 2015. 141–154.
- Salamon* 1979 *Salamon Nándor*: Szobornézőben. A 700 éves emlékmű – 1971. *Győri Műsor* 1979. június. 13–14.
- Szűj* 1977 *Szűj Rezső*: Mikus Sándor. Budapest, 1977.

⁵³ *Némáné* 2015.

⁵⁴ *Pass András*: Tovatűnt történelem. A levitézlett rendszer relikviái a süllyesztőben. *Kisalföld* 49. évf. 280. sz. (1994. november 29.) 15.

⁵⁵ Uo.